

БОГОСЛОВ'Я ЦІЛІСНОГО УЧНІВСТВА ТА ЙОГО ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ В СУЧАСНІЙ ЦЕРКОВНІЙ СПІЛЬНОТІ*

THEOLOGY OF HOLISTIC DISCIPLESHIP IN THE CONTEMPORARY ECCLESIAL COMMUNITY

Vitalii Stankevych, PhD (National Pedagogical Dragomanov University, Kyiv, Ukraine), lecturer at Odesa Theological Seminary (Odesa, Ukraine)

Віталій Станкевич, кандидат філософських наук (Національний педагогічний університет ім. М.П. Драгоманова), викладач Одеської богословської семінарії (Одеса, Україна)

ORCID: 0000-0002-7666-6437

"Богословские размышления" № 23, 2019: 79-100

DOI: 10.29357/2521-179X.2019.23.05

Abstract: The article considers theological understanding of the New Testament discipleship as a holistic phenomenon. The research is based on the philosophical ideas of A. Macintyre, where he proposes a return to a holistic understanding of the phenomenon through the comprehension of three stages of its history: prosperity, decline, and recovery. As a result of the study of discipleship theology, an ideal model of discipleship in the New Testament texts was discovered, which

Анотація: В статті здійснено богословське осмислення новозавітного учнівства як цілісного явища. Дослідження виконане за допомогою філософських ідей Е. Макінтайра, де він пропонує повернення до цілісного розуміння явища за допомогою осягнення трьох етапів його історії: процвітання, занепаду та відновлення. В результаті дослідження теології учнівства виявлено ідеальну

---

* Стаття поступила в редакцію 15.08.2019; утверджена в печать 10.09.2019.

was realized in two main models: the discipleship of Jesus and the discipleship of the apostle Paul. The peculiarities of the development, the main tendencies of the New Testament discipleship and its decline in the history of the church were also found out. The steps of restoration of the New Testament discipleship in the modern ecclesiological community are suggested. Recovery is possible due to the integration of all modern practices into a holistic phenomenon in the context of a particular ecclesiological community. The relationship of the teacher and the disciple in Christ is the core of discipleship, discipleship is the core of the church, which indicates the relevance of discipleship in the context of understanding the ontology of ecclesia.

Keywords: A. Macintyre, New Testament discipleship, holistic discipleship theology, ideal model, model of Jesus Christ, Paul model, implementation, evangelical community.

модель учнівства в текстах Нового Завіту, яка реалізовувалась в двох основних моделях: учнівство Ісуса та учнівство апостола Павла. Також було з'ясовано особливості розвитку, основні тенденції новозавітного учнівства та його занепаду в історії церкви. Запропоновані кроки відновлення новозавітного учнівства в сучасній еклезіологічній спільноті. Відновлення можливе внаслідок інтеграція всіх сучасних практик у цілісне явище в контексті конкретної еклезіологічної спільноти. Стосунки вчителя й учня в Христі є серцевиною учнівства, учнівство ж є серцевиною церкви, що вказує на актуальність теми учнівства в контексті осмислення онтології еклесії.

Ключові слова: Е. Макінтайр, новозавітне учнівство, теологія цілісного учнівства, ідеальна модель, модель Ісуса Христа, модель Павла, імплементація, євангельська спільнота.

Вступ

Євангельська церква нині переживає особливий час. Одним із основних критеріїв християнства в постмодерному суспільстві є проголошення ідеї індивідуалізму як світоглядної позиції. В євангельській практиці часто особисті стосунки з Богом значиміші, ніж еклезіологічна спільність з іншими послідовниками Христа. Це скоріш за все наслідки впливу радикальної Реформації, де суб'єктивний досвід навернення має більше значення ніж містерія водного хрещення.

З іншого боку, відзначення на державному рівні ювілею Реформації сприяло широкому визнанню потреби реформування церков і українського суспільства. За цих умов актуальною стає проблема можливості реалізації біблійного ідеалу в умовах постмодерного та інформаційного суспільства, в якому протестантська етика доби модерну вже неможлива як культурний та релігійний феномен. Сьогодні українські протестантські богослови пропонують повернення до біблійних концептів учнівства, розуміючи саму церкву як «спільноту учнів», а учнівство – як єдиний надійний спосіб передавання цінностей у часи постмодерну.

Актуальність дослідження учнівства в євангельському середовищі пояснюється освітньою кризою, яка виявляється в конфлікті між університетом та церквою, зумовленою різними поглядами на підготовку лідерів служіння. Проблема полягає не у відсутності лідерів, здатних критично осмислювати нинішні суспільні процеси, а в нездатності тих, які є, виховувати послідовників, які б зайняли їхнє місце, або передали іншим те, що отримали від своїх вчителів-лідерів.

Мета даної статті полягає в богословському осмисленні новозавітного учнівства як цілісного явища з перспективою його імплементації в сучасній євангельській спільноті враховуючи сучасні суспільні виклики.

Головними завданнями є окреслити методологічні основи дослідження новозавітної теології учнівства. Стаття присвячена осмисленню основних положень теології цілісного учнівства в текстах Нового Завіту, а також його занепаду та актуалізації в сучасних умовах в контексті євангельської спільноти. Відновлення та імплементація цілісного учнівства розглядається як можливість реформування сучасної євангельської спільноти.

1. Методологічні основи дослідження новозавітної теології учнівства

Методологічною основою дослідження новозавітного учнівства є гіпотеза, запропонована Елеседа Макінтайром у книзі «Після чесноти».¹ Філософські погляди Макінтайра використовуються в подібних дослідженнях А. Пузиніна, зокрема в книгах «Вчитель Ісус» та «Традиція євангельських християн».

Згідно з Макінтайром, осмислити будь-яку теорію можливо завдяки здатності історичного аналізу, про що Ненсі Мерфі, коментуючи підхід Макінтайра, пише: «Доказ істинності наукових теорій залежить від нашої здатності створити історичну розповідь, яка дозволить здійснити перехід від старої теорії до нової і, крім того зробити цей перехід осмисленим».²

Дослідження Макінтайра розглядають проблеми моральної філософії та, зокрема, етики. Але сама методологія є ефективною й щодо богословського осмислення теоретичних і практичних засад новозавітної теології учнівства та її сучасних практик.

У першому розділі книги «Після чесноти» Макінтайр моделює ситуацію катастрофи, внаслідок якої втрачено цілісне розуміння моралі, після численних спроб відновлено лише окремі фрагменти і практики, суть яких мало зрозуміла і які становлять лише подобу моралі.³ Гіпотеза Е. Макінтайра полягає в тому, що в сучасному світі мова моралі безладна і спотворена: «Ми володіємо подобою моралі, ми продовжуємо використовувати багато ключових виразів. Але ми (значною мірою, якщо не цілковито) втратили наше як теоретичне, так і практичне розуміння моралі».⁴

Шлях до дослідження моралі, виявлення її суті, а відтак і її цілісного відтворення пролягає передусім крізь усвідомлення сучасного безладного стану розуміння моралі. Цього усвідомлення можна досягти завдяки розумінню історії моралі, яка полягає у трьох важливих етапах: процвітання, занепад і відродження у пошкодженій формі. Застосуємо гіпотезу Е. Макінтайра, а також методологію її

¹ Макінтайр Е. *Після чесноти. Дослідження з теорії моралі* (Київ: Дух і літера, 2002).

² Пузинін А. *Традиція євангельських християн. Изучение самоидентификации и богословия от момента ее зарождения до наших дней* (М.: ББИ, 2010), 53.

³ Макінтайр. *Після чесноти*, 9-10.

⁴ Там само, 11

доведення до вивчення новозавітного учнівства і його практик. Отже, виходом із ситуації занепаду новозавітного учнівства є осягнення його історії, яку потрібно відновити в трьох окремих розділах історичного нарративу:

1. Процвітання учнівства – це період ранньої апостольської церкви, де послідовники Ісуса Христа й учні першого і другого покоління втілювали Його ідеальну модель учнівства.

2. Занепад учнівства. Розпочався ще в пізній період апостольської церкви і відбувався впродовж усієї історії. Йдеться не про цілковите зникнення учнівства, а про його поділ на окремі самостійні практики.

3. Відродження учнівства в пошкодженій та безладній формі. Це різні практики, які застосовувалися впродовж всієї історії церкви, і за загальними характеристикам можуть відповідати практикам учнівства, що нагадують окремі складові цілісного учнівства, розкритого в текстах Нового Завіту, а зокрема в тексті Мт. 28:18–20.

Слово «учнівство» еквівалентне грецькому дієслову «μαθητεύω», що буквально перекладається «робити, набувати, виховувати учнів».⁵ Богословське вчення про учнівство автор ідентифікує як «матетеологія». Сам термін походить від двох грецьких слів *μαθητεύω* і *λόγος*, що буквально можна перекласти як «вчення про виховання учнів» у теоретичній та практичній перспективі. У вужчому значенні поняття учнівство розуміється як процес підготовки та виховання учнів за допомогою передавання досвіду слідування за Христом у практичному служінні від учителя до учня під час спільної діяльності і самостійної практики учня під наглядом вчителя, щоб учень продовжив учнівство у справі, до якої він покликаний.

У східноєвропейській євангельській літературі,⁶ присвяченій учнівству, можна знайти й інші визначення, які допомагають побачити основні тенденції в розумінні цього поняття. Є. Пронін розглядає учнівство як певну універсальну модель у справі спасіння. Він пише: «Учнівство є божественною моделлю, яка дозволяє звичайним людям стати незвичайними і продовжити чудесну і спасенну роботу Спасителя на землі».⁷ Учнівство є добровільною справою. Але як концепція, котра потребує дієвого застосування в практичному християнстві, є обов'язковою і є не лише правом, але й обов'язком. Р. Коулман про це пише так: «Учнівство – це відповідальність зрілих християн перед тими, хто потребує спасіння, підтримки у перших християнських кроках до того моменту, коли учень зможе стати вчителем».⁸

⁵ Роджерс-младший К. *Новый лингвистический и экзегетический ключ к греческому тексту Нового Завета* (СПб.: Библия для всех, 2001), 146.

⁶ Згідно зі «Слов'янським біблійним коментарем» під Східною Європою розуміються країни, де в спільнотах використовується синодальний переклад Біблії, зокрема: Киргизстан, Росія, Україна, Білорусь, Молдова та інші. Див. *Славянський біблейський коментарий*. – Редкол.: С. Санников (гл. редактор. Київ: Книгоноша, 2016), 9–10. У статті під Східною Європою розуміються країни переважно в географічному, історичному та релігійному контексті, які межують із Україною і мають спільну євангельську історію. До них відносимо Росію, Білорусь і Молдову.

⁷ Пронин Е. *Ученик: предназначение, призвание, потенциал* (Львів: УБТС, 2018), 17.

⁸ Коулман Р. *Обучение руководителей для воспитания и подготовки учеников* (М.: ИЕВГС, 1993), 7.

Учнівство переважно сприймається як спільний, динамічний і духовний процес підготовки, який зосереджується навколо християнського вчення. Д. Віллард пише: «Вчення в спільноті спасених – процес взаємний. Вчитель має вчитися в учня... Вчитель і учень – брати, які разом шукають істину, сенс і цінності, надають один одному можливість помінятися місцями».⁹ Такого переконання тримається й український дослідник А. Пузинін: «Учнівство – динамічний процес взаємозв'язку вчителя, учня і вчення».¹⁰ Про духовну сторону рутинного і тривалого процесу М. Сандерс зауважує: «Учнівство – це процес, в якому християнин, життя якого гідне прикладу, присвячує себе на тривалий час декільком людям, спасеним у Христі, щоб допомагати їм, і скеровувати їх на шляху зрілості, й озброювати їх для продовження самих себе в третьому духовному поколінні».¹¹

Поряд зі словом «учнівство» в статті використовуються поняття «ідеальна модель учнівства», «модель учнівства» та «практики». Ідеальна модель новозавітного учнівства¹², тобто досконалий образ, що потребує наслідування, розкрита в тексті Євангелії від Матвія 28:18-20 в контексті стосунків Ісуса та учнів. Модель учнівства – втілення ідеальної моделі в контексті стосунків Ісуса та Його учнів, а також в контексті діяльності апостола Павла. Практика учнівства – це сучасна спроба імплементації новозавітного учнівства. До практик учнівства відносяться чинні практики (освіта, місіонерство та неформальні підходи до підготовки лідерів) і новоутворені практики (консультування, наставництво, коучинг та практика домашніх груп).

Для дослідження також важливими є поняття «герменевтика учнівства» та «цілісне учнівство». Герменевтика учнівства – це не лише прочитання текстів Нового Завіту крізь призму учнівства, а й євангельських практик учнівства крізь призму новозавітної теології учнівства, яке за своєю природою є цілісним. Новозавітне учнівство є цілісне, саме в цьому і полягає суттєва різниця від сучасного християнського учнівства, як набору окремих сучасних практик, незалежних одна від одної.

2. Новозавітна теологія учнівства

2.1. Ідеальна модель новозавітного учнівства

Новозавітною ідеальною моделлю визначено текст Євангелії від Матвія 28:18-20 в контексті стосунків Ісуса та учнів. У самій Євангелії цей уривок є певним висновком, логічним осмисленням і закликом до учнівства: робити все можливе, щоб усі народи стали учнями Ісуса Христа.

⁹ Даллас В. *Умеете ли вы слушать Бога. Искусство быть христианином* (М.: Триада, 2001) 41.

¹⁰ Пузынин А. *Учитель Иисус. Сравнительное сравнение древних моделей ученичества* (Черкассы: Коллоквиум, 2008), 16.

¹¹ Сандерс М. *Сила наставничества. Изменя тех, кто изменит мир* (СПб.: Мирт, 2013), 87.

¹² Не зважаючи на те, що цитування текстів Святого Письма відбувається з Біблії перекладу І. Огієнка, ми використовуємо слово «Завіт», а не «Заповіт», оскільки перше точніше передає зміст грецького слова διαθήκη. Відповідно, використовуємо термін «новозавітна теологія».

Є два способи зрозуміти означений уривок у його літературному контексті. Перший – це з'ясувати, як саме Матвій використовує слово μαθητεύω у текстах Євангелії (Мт. 13:52; 27:57; 28:19). Зрозумівши його логіку, можна збагнути основне послання Великого доручення. Другий – здійснити граматично-структурний аналіз і розшифрувати значення тексту Матвія 28:18-20.¹³

Говорячи про Велике доручення як ідеальну модель новозавітного учнівства, варто відзначити основні складові. По-перше, учнівство сповідує ідею руху. Йдучи, учні повинні були зробити учнями всі народи. «Йти» є основним покликанням учнів і апостолів Ісуса Христа. Не всі учні повинні були йти і не всі йшли. Хтось помер в Єрусалимі, а хтось, за переказами, – в Індії. В учнівстві головне – знати покликання й учнівство по суті реалізує покликання. По-друге – учнівство передбачає хрещення в Ім'я Отця, Сина і Святого Духа. Новозавітна ідеальна модель учнівства має тринітарну основу. Хрещення в учнівському дискурсі буквально означає народження. Хрещенню передуює покаєння (μετανοέω). Учнівство повинно бути справжнім, тобто Вчитель у духовному сенсі повинен народити учня. У новозавітній теології цей процес називається входженням в еклезіологічну спільноту, яка реалізується богоявленням всіх Трьох Осіб Божества. Учнівство передбачає не тільки навернення, а й турботу. Учнівство – це процес. І тому після хрещення наверненого потрібно навчати. Навчати того, чого вчив Христос. Учнівство – це не тільки інтелектуальне формування, а й формування характеру. «Навчаючи зберігати все те, що я Вам заповів» – це передусім ставлення, яке виявляв Христос до учнів. Суть не тільки в змісті, а й у методі. Головне благословення Великого доручення – присутність Вічного Вчителя в процесі учнівства. Присутність Бога – це одна з ключових ідей не тільки в Євангелії від Матвія, а й всього Святого Письма. Учнівство це єдиний спосіб бути в присутності Бога. Альтернативи відсутні, перебування Царя серед Свого народу можливе лише за умови набуття учнів із усіх народів як в локальному, так і в глобальному масштабі. Процес учнівства повинен супроводжуватися присутністю Бога в так званому божественному учнівському трикутнику, де Архівчитель – Христос, вчитель – учень Христа, а учень – це той, хто є перспективним вчителем.

Із погляду біблійного богослов'я, Ісус Христос є незаперечним еталоном у питанні учнівства. Приклад Христа не можна порівняти з діями будь-якого Його послідовника, хоча б з тієї причини, що вони продовжували справу Вчителя й утілювали Його ж принципи.

Євангелії змальовують Христа як Учителя, попри те, що немає достатніх свідчень, що Христос мав тогочасну класичну освіту книжників. М. Хенгель називає Христову здатність вчити «месіанським даром», що мав повноту Духа.¹⁴ Христос вчив як Той, Хто має владу. Його часто називали єврейським «раббе».

¹³ З детальним екзегетичним аналізом тексту Мт. 28:18-20 й використанням слова «μαθητεύω» в текстах Євангелії Матвія можна ознайомитися в статті Станкевич В. «Екзегетичний вимір і богословське осмислення учнівства в синоптичних Євангеліях.» *Богомыслие*, 24 (Червень 2019): 30-41.

¹⁴ Хенгель Мартин і Анна Марія Швемер. *Иисус и иудаизм* (М.: ББИ, 2016), 362.

Цікаво, що в часи Христа, раббе як звання вчителів Закону ще не було сформоване. Воно з'явилося в часи Гамалїїла з Ямни (80-118 рр.).¹⁵ Ісус – Вчитель-Месія, Його послідовники – учні Месії. Стосунки з Христом та іншими учнями – метафізичне явище.

Реалізація учнівства полягає в таких складових. По-перше, учнівство наділене божественною владою. По-друге, учнівство передбачає місію, хрещення та навчання того, чого навчав Христос. По-третє, обітована Божа присутність розповсюджується на тих, хто займається учнівством.

Крім ідеальної моделі представлено дві основні новозавітні моделі учнівства: учнівство Христа, яке розглядають автори синоптичних Євангелій та Іван у своїй Євангелії та посланнях, а також учнівство апостола Павла. Саме вони яскраво відображають основні тенденції та різноманітність теології учнівства в новозавітних текстах.

2.2. Модель учнівства в контексті стосунків Ісуса й учнів

Перша модель, яку ми розглянемо, – це модель, що ґрунтується на стосунках Ісуса та Його учнів. Пропонуємо богословське осмислення цієї моделі з погляду авторів синоптичних Євангелій і з погляду Івана. Перша модель розкрита в синоптичних Євангеліях та текстах Івана.

Слідування за Христом у перших трьох Євангеліях розпочинається з Божественного вибору Вчителя. Учень також не позбавлений права, він вибирає йти чи не йти. Водночас відсутній прецедент відмови від учнівства. Існують приклади, коли хотіли бути учнями, але не були покликані. Також є приклад Юди, який був вибраний, але його участь була визначена Божественним задумом. Особливою рисою моделі Ісуса Христа є аскетичність учнівства. Основа учнівських стосунків – взаємна турбота Вчителя й учнів, які об'єднанні вченням та спільним покликанням. Основні промови адресовані учням, тільки вони знають таємниці Царства. Вчитель знає покликання учнів допомагає їм підготуватися до його здійснення. Під час підготовки дозволяє помилятися. Єдиний взірець для наслідування – це Вчитель. Він дає останню волю, яка полягає в продовженні учнівства. Перебування учнів із Христом було підготовкою до втілення найбільшої місії в історії – проповіді Євангелії всім народам. Остання реалізовується донині. Але головна ідея полягає не просто в благовісті, а в учнівстві. Суть церкви – не проповідь про Христа і Його спасенні дії, як окрема практика, а цілісне учнівство, яке здатне здійснити трансформацію суспільства.

Модель учнівства в контексті стосунків Ісуса й учнів також розкрита в Євангелії від Івана та трьох соборних посланнях Івана.¹⁶ Ці тексти є важливими для осмислення новозавітної теології учнівства, адже представляють пізній період апостольської церкви. Іванові тексти пропонують ширший спектр образів

¹⁵ Хенгель, *Ісус и иудаизм*, 363.

¹⁶ Див. Станкевич В.А. «Богослов'я учнівства в текстах Іоанна.» *Богомыслие*, 23 (2018): 59-69.

учнівства. Іван показує, що в Христа були особистісний і спільнотний підходи до навчання. Були офіційні і таємні учні. Думаємо, що в такий спосіб автор натякає на те, що учнівство повинно адаптуватися, що можна помітити на прикладі листів Івана. Учнівство, осмислене Іваном, демонструє ширше еклезіологічне втілення новозавітної ідеальної моделі учнівства.

Іван пропонує дві сторони учнівства. Перша – учнівство як духовне слідування за Христом, що має як особистісний, так і спільнотний характер в контексті церкви. Це учнівство є певним зразком і тотожне з учнівством, поданим у синоптичних Євангеліях. Друга сторона учнівства має міжособистісний характер. Учнівство – це не лише духовний зв'язок з Учителем небесним, а зв'язок із земним учителем. У власному служінні Іван поєднує обидві сторони учнівства.

Учнівство – це не лише метафізичні відносини з Христом та вченням, а і міжособистісні стосунки. Показником справжнього учнівства є любов учнів один до одного, яку необхідно виявляти не лише словом, але і ділом. Стосунки учнів впливають на очищення від гріхів, оскільки визначають ступінь стосунків із Христом. Виконання заповідей виражає взаємне ставлення як до Бога, так і до братів з учнівства. Міжособистісні стосунки є показником містичного перебування в Христі.

Учнівство, згідно Іванових текстів, має божественну ініціативу, а не лише людську волю. До Христа приходять ті, кого визначає Отець. Іван доводить, що учнівство – не просто соціальна група однодумців, а духовна спільнота відроджених людей.

Іван надає учнівству богословського значення. Він показує доксологічний вимір учнівства. Слава Божа множиться з примноженням учнів, які приносять доксологічні плоди – роблять учнями тих, кого кличе Отець. Учнівство приносить доксологічне задоволення Отцю. В Іванових текстах відображено участь в учнівстві всіх Осіб Трійці. Отець дає учнів Сину. Вони слідуєть за Христом. Учнів народжує і веде в учнівському процесі Святий Дух, Який і реалізовує учнівство як містичну та метафізичну співучасть спільноти учнів із Учителем. Доксологічність і тринітарність учнівства визначають його як еклезіологічне явище. Учнівство трансформується в церковну спільноту, де й реалізовується, адже церква – це спільнота об'єднаних Христом учнів, вчення та стосунки один з одним. Новозавітні тексти показують, що первинна церква – це спільнота учнів, яких було названо християнами. Тому, можна припустити, якщо християнин не є учнем, значить на нього не розповсюджується благодать з усіма духовними правами та обов'язками.

2.3. Модель учнівство апостола Павла

Учнівство Павла визначалося трьома чинниками, а саме: огречення єврейського суспільства, єврейська освіта та досвід стосунків із послідовниками Христа. Світогляд Павла формувався в умовах трьох культур – римської, грецької та єврейської, що тісно перепліталися між собою в різних аспектах. Освіту апостола

Павла необхідно сприймати як феномен поєднання грецької та єврейської освіти, що визначалася взаємним впливом.

Визначальний вплив мало навчання майбутнього апостола «у ніг Гамаліїла». Юдейська освіта міжзавітного періоду проголошувала ідею виховання якомога більшої кількості учнів, що не могло не вплинути на світогляд молодого фарисея, який цінував Мішну (усний закон), де також є заклик до виховання учнів.

Крім грецької та єврейської культур, на світогляд Павла, звичайно, мали вплив ідеї учнівства Ісуса та Його послідовників, поширені до часу «навернення» Павла, зокрема головна новозавітна модель, відображена у так званому Великому дорученні Ісуса Христа (Мт. 28:18-20). Степан, Ананій, Варнава та Петро мали вплив на світогляд майбутнього апостола і вчителя. Через послідовників Христа відбувалося формування Павла для особливого служіння, котре полягало у набутті та підготовці учнів для розповсюдження Євангелії. Важливо відзначити здатність Павла осмислювати Євангелію крізь призму старозавітних писань, що поглибило розуміння Павла і дало змогу вплинути на світогляд і богослов'я ранньої церкви.

Апостол Павло продовжував описане синоптиками учнівство Христа. Лука показує, що Павло не просто втілює ідеальну модель учнівства, а й удосконалив її. Модель Павла привнесла ідею рукопокладення пресвітерів у процес учнівства, що є результатом підготовки служителів на різних рівнях. Також Павло впровадив ідею відпускання учнів для продовження учнівства, водночас постійно підтримуючи зв'язок із ними шляхом листування.

Яскравим прикладом втілення ідеальної моделі учнівства апостолом є його стосунки з Тимофієм. Звичайно, в Павла були й інші учні, але взаємини з Тимофієм найкраще описано в текстах Нового Завіту, що дало можливість оперувати фактами. Павло був духовним батьком Тимофія, який навернувся під час місії Павла. Він здійснив обряд обрізання Тимофія, ймовірно, прагнучи захистити свого учня від докорів юдеїв. Тимофій був завжди з Павлом упродовж подальшого служіння апостола, час від часу виконуючи його доручення. Павло схвально відгукувався про свого учня, турбувався про його духовний і фізичний стан. Апостол піднімав авторитет Тимофія, прирівнюючи його місію до своєї. Рівність вчителя й учня проступає і в листах Павла, де він називає Тимофія співавтором (1 Сол. 1:1; 2 Сол. 1:1; 2 Кор. 1:1; Фил. 1:1; Кол. 1:1; Филім. 1:1 і можливо Рим. 16:21).

Варто звернути увагу і на листи до Тимофія, які є частиною учнівського процесу. Пишучи послання, Павло керувався передусім турботою про Тимофія і його служіння в ефеській церкві. Адже від нього багато що залежало: порядок, чистота вчення і продовження справи апостола. Павло в учнівських листах до Тимофія наводить сім образів учнівства, які розширяють уявлення новозавітної матетеології. Образ батьківства (1 Тим. 1:2; 2 Тим. 1:2); вчительства (2 Тим. 2:2); воєначальника і воїна (2 Тим. 2:3-4); атлета і тренера (2 Тим. 2:5); землероба і плодів (2 Тим. 2:6-7); дому і посуду (2 Тим. 2:20-21); пана і раба (2 Тим. 2:24-26). Поряд з образами учнівства виявлено низку принципів, які мають не лише теоретичне, а і практичне значення: принцип довіри (1 Тим. 1:3-5); принцип власного

прикладу (1 Тим. 1:12-16; 2:7; 4:12); принцип духовної війни (1 Тим. 1:18-19); принцип турботи про професіоналізм учня (1 Тим. 3:14-15; 6:11-16; 6:20-21); принцип поваги (1 Тим. 5:1-16); принцип рівності (1 Тим. 6:17-19); принцип команди (2 Тим. 4:9-21) та інші.

Дослідники вже декілька століть намагалися виявити ядро богословського світогляду апостола Павла. Сучасні павліністи пропонують шукати декілька фундаментальних ідей (акцентів), на яких будував своє богослов'я апостол Павло. З огляду на освіту та особливості служіння, яке виражалось в проповіді Євангелії, перетворенні на учнів тих, хто відгукнувся, та написанні учнівським спільнотам листів, доходимо висновків, що учнівство було вагомим акцентом у богослов'ї та діяльності апостола Павла.¹⁷

3. Занепад новозавітного учнівства як цілісного явища

Окреслюючи занепад новозавітного учнівства, подано історичну перспективу розвитку новозавітного учнівства в ранній період церкви. Занепад учнівства – це сукупність церковних подій та явищ, що поступово призвели до загрози зникнення того, що ідентифікує еклезіологічну спільноту, зникнення усвідомлення первинного сенсу церкви, вкладеного Христом і апостолами.

Нааявність двох моделей учнівства в період апостольської церкви свідчить про історичну трансформацію. Первинним поняттям церкви було учнівство. Перехід від учнівства як еклезіології до штучної назви-прізвиська «християни» було першим кроком до його занепаду.¹⁸ Послідовники Христа, користуючись неприродною для себе назвою, поступово змінили свою духовну природу. В Новому Завіті слово «християнин» зустрічається три рази. Два в текстах Луки (Дії 11:26; 26:28) і один раз в текстах Петра (1 Пт. 4:16). В Луки пов'язано з Павлом. В першому випадку це слова Луки як автора, про подію, що відбулася в Антіохії, котра стала переломною в сприйнятті себе спільнотою учнів.

Проблема не в тому, що деякі послідовники прийняли назву «християни», проблема в тому, що з часом послідовники Христа не до кінця усвідомили концепцію учнівства. Намагаючись зберегти свою ідентичність, церква її втратила, адже ідентичність церкви криється в учнівстві, що виражається в стосунках з Вчителем та один з одним результатом чого є примноження нових учнів.

У цей час відбулося також відокремлення від учнівства, як цілісного явища, вчення, що перетворилося на догму, яку і захищали від небезпечної ересі. Оскільки вчення стало прерогативою церкви як політичної інституції, а не спільноти, з'явилася потреба в навчанні. За навчання в катехитичних школах відповідали не вчителі в новозавітному сенсі, а професійні клірики. Піднесення вчення над іншими складовими учнівства спричинило їхній занепад. Перевага вчення над

¹⁷ Див. Станкевич В. А. «Особливості сучасного богословського осмислення моделі учнівства апостола Павла.» *Вісник Львівського університету. Філософсько-політичні студії*, 18 (2018): 217-23.

¹⁸ Фірігос А. *Вступ до патристичної та візантійської філософії* (Львів: УКУ, 2017), 28.

іншими учнівськими складовими, його осмислення та розповсюдження було однією з причин зародження християнської освіти, яка з часом переросла в богословську.

Поступово християнська освіта замінила учнівство. В університетах середньовіччя формальність аудиторного навчання замінила неформальні та міжособистісні стосунки учнівства. Катехизація раннього періоду церкви є виявом переваги вчення над іншими складовими учнівства. І хоч за своєю природою, катехизація є позитивною, але в порівнянні з новозавітним учнівством не становить цілісного явища, яке полягає в наверненні учня вчителем, який духовно народив учня і навчає його до та після хрещення, готуючи його до продовження учнівства.

Однією з причин занепаду учнівства є також розрив церкви з юдаїзмом.¹⁹ Юдейська система освіти була фундаментом, на якому будувалося новозавітне учнівство. Християнська церква стала на власний шлях у грецькому світі, що вплинуло на головну ідею учнівства, яка полягала у стосунках вчителя, вчення і учнів у спільному процесі пізнання Бога. Важливо зазначити, що в ранній період церкви перемогла пайдейя запропонована Філоном Олександрійським. Християнська пайдейя взяла на озброєння філософію, логіку й інші тогочасні знання, які стали основою християнського богослов'я. Наявність торжества грецької пайдейї підтверджує занепад сприйняття церкви як спільноти учнів, а також тезу, що церковні лідери перших трьох століть не змогли зберегти й продовжити втілення учнівства, про яке йде мова в текстах Нового Завіту. Розуміючи те, що християнство пішло грецькою дорогою, стало очевидним, що пайдейя вітіснила основу учнівства – батьківство, хоч теоретично останнє не зникло взагалі, але зазнало трансформацій й адаптувалось в тогочасних історичних умовах і набуло свого самобутнього значення.

Церква поступово перетворилася в політичну інституцію, що вплинуло на еклезіологічну ідентичність, яка до того визначалася реалізацією учнівства. Церкві довелося переосмислити бачення місії, яка спрямовувалася на забезпечення внутрішнього порядку, що з часом почало ототожнюватися з Царством Божим. Це пов'язано з тим, що віра з часом перестала бути особистою справою в контексті стосунків в спільноті. Людей фактично від народження робили християнами, в хронологічному порядку виконавши таїнства церкви. Згодом прийшло усвідомлення того, що Царство Боже повинно розширюватися. Звичайно, найімовірніше, поширення Царства Божого виражало волю церкви в політичному сенсі. Аномалією цієї місії Царства Божого були Хрестові походи.

Розглядаючи розвиток учнівства в історичній перспективі, помітно виділяються три окремі практики, які здійснювала церква в постапостольський період: хрещення, навчання та місіонерська діяльність. Хрещення хоч і вважалося таїнством, але в більшості випадків було формальним. Навчання було зосереджене на

¹⁹ Фірігос. *Вступ до патристичної та візантійської філософії*, 27-28

підготовці духовенства. Місіонерська діяльність поширення Царства Божого передбачала передусім політичний вплив. Кінцевим результатом місіонерської діяльності, часто військового характеру, було підкорення нових територій, які змушені були християнізуватися. Відповідно, виникали церкви, яким потрібні були нові священники, що нагадувало певною мірою головний закон ринку «попит породжує пропозицію».

З історичного огляду помітно, що новозавітне учнівство як цілісне явище поділилось на окремі практики. Спираючись на ідеї Е. Макінтайра це слід сприймати як сукупність церковних подій та явищ, що поступово призвела до загрози зникнення того, що ідентифікує еклезіологічну спільноту, зникнення усвідомлення первинного сенсу церкви, закладеного Ісусом Христом. Занепад учнівства відбувається протягом усієї історії церкви, як і його відновлення в окремих традиціях та їх практиках.

4. Відновлення новозавітного учнівства в сучасній євангельській спільноті

Євангельські богослови в цілому погоджуються з тим, що сучасне християнське суспільство потребує певної трансформації,²⁰ зокрема й переосмислення фундаментальних доктрин, які, як виявилось, є або запозиченими, або продиктованими традицією і популярним місцевим євангельським богослов'ям. З виходом богослов'я на новий, академічний рівень із перспективою інтеграції в світову суспільну думку, переосмислення і декларація богословської позиції є необхідною умовою в пошуку богословської ідентичності. Національні богослови намагаються запропонувати власні методології в сфері місіології, богословської освіти та лідерології. Було здійснено чимало серйозних досліджень, запропоновано перспективи розвитку, поставлено нові дослідницькі питання, що говорить про певне зрушення в переосмисленні східноєвропейської євангельської традиції.

У книзі «Напередодні» М. Черенков доводить ідею необхідності Нової Реформації церкви.²¹ Нова Реформація в постмодерному світі – це виклик глобального масштабу. Вона повинна розпочатися, як і Реформація XVI ст., з глибокого переосмислення та повернення до першоджерел апостольської церкви як фундаментальних ідей та моделей. Церква повинна бути глобальною, інтегруючи локальні Реформації. Цілісна трансформація євангельської спільноти, як і всього християнського суспільства, можлива за умови масового усвідомлення причин глобальної християнської кризи та чіткого розуміння стратегій виходу з неї. Для цього знову потрібно звернутися до першоджерел, до писань Нового Завіту і з'ясувати, в чому була причина успіху розповсюдження Євангелії, що рухало апостолами та їхніми учнями; виявити, що було головним в їхній кериґмі, що об'єднувало їх як спільноту. Відтак необхідно виявити, де в історичній перспективі відбулося відхилення, яке спричинило занепад християнського служіння і христия-

²⁰ Подорожній Ю. А. «Діалог церкви і суспільства в сучасній українській теології» (дис. канд. філос. наук, НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2018), 84.

²¹ Черенков М. *Накануне. Предчувствие реформации* (К.: Книгоноша, 2013. – 2013), 18.

яинства загалом і втілити новозавітні ідеї та моделі. З огляду на це пропонуємо програму втілення новозавітного учнівства як однієї з ключових ідей Нового Завіту як можливості цілісної трансформації сучасної євангельської спільноти.

Відповідно до гіпотези Е. Макінтайра проблема євангельської спільноти полягає в неусвідомленні факту занепаду учнівства і поділу його як цілісного явища на окремі практики, які можуть існувати незалежно одна від одної.²² Макінтайр наголошує на тому, що «істинність гіпотези полягає в заяві, що суспільство перебуває в стані, що його майже ніхто не усвідомлює і можливо, ніхто не здатний усвідомити повністю».²³ Дві концепції, які наводить Макінтайр у контексті усвідомлення катастрофи: концепція нарративної єдності та концепція практики, частково забуті сучасною наукою.²⁴ Сучасна традиція – це набір фрагментарних пережитків початкової традиції, інакше кажучи, – множина практик.²⁵ Макінтайр не пропонує повернення. Він пише: «Мій власний висновок є дуже прозорим. Він полягає в тому..., що традиція може бути відновлена у спосіб, що відроджує зрозумілість та раціональність наших моральних та соціальних настанов та зобов'язань».²⁶ Інакше кажучи, в контексті дослідження матетеології відродження можливе за умови відновлення зрозумілості та раціональності новозавітного учнівства. Однак у сучасних умовах відродження поки не можливе. Східноєвропейська євангельська спільнота частково визнає кризу церковності, але не вбачає вихід із неї через повернення до новозавітного учнівства. Теологія учнівства у вітчизняному богослов'ї взагалі донині не сприймали як окреме вчення, зараховуючи до царини практичного богослов'я в межах духовного формування та наставництва.²⁷

Для відродження учнівства необхідна трансформація всередині церкви. Аналіз сучасних практик учнівства виявив, що, з одного боку, церква не готова до реформування, хоч у цьому є нагальна потреба, а з іншого, – вона знаходиться в пошуку альтернативи. Сучасні практики не можуть повністю актуалізувати новозавітне учнівство через парацерковність та фрагментарність окремих практик учнівства.

Навіть якщо церква стане на шлях реформування та відродження новозавітного учнівства, існує перспектива конфлікту учнівства з традиційними місіонерсько-виховними практиками: богословською освітою, лідерством та місіонерством. Останні сьогодні функціонують як окремі інституції, хоча позиціонують себе еклезіологічними інструментами. Повернення до учнівства призведе або до їхньої непотрібності, або до радикальної перебудови. З огляду на декларування універсальності і самодостатності традиційні практики учнівства до перебудов готові менше, ніж церковна євангельська спільнота.

²² Макінтайр. *Після чесноти*, 12-13

²³ Там само, 14

²⁴ Там само, 333-34

²⁵ Там само, 380

²⁶ Макінтайр. *Після чесноти*, 384.

²⁷ Девер М. *Воспитание учеников: как помочь другим следовать за Иисусом* (Чернигов: in Lumine Media, 2018), 16.

Навіть після відзначення року Реформації, у процесі якого публічно проголошувалась ідея постійного реформування протестантських церков, усвідомлення потреби трансформацій не настало. Нині євангельська спільнота не завжди спроможна подолати посталі внутрішні проблеми, а також відповісти на виклики, пов'язані з сьогодішньою гендерною політикою, соціальними викликами бідності, наслідками війни на Сході України та економічною нестабільністю. На наш погляд реформування і відродження новозавітного учнівства може вирішити труднощі, які є і виникають.

Повернення до цілісного новозавітного учнівства можливе за умови системного реформування євангельської церкви. Необхідно здійснити відродження спільнотності як альтернативи індивідуалізму, притаманного євангельським віруючим. Сьогодні особисті стосунки з Богом значиміші, ніж еклезіологічна спільнотність. Це наслідки крайнього впливу радикальної Реформації в питанні переваги суб'єктивного досвіду навернення як духовного народження над покаанням і містерією водного хрещення.²⁸ Новозавітне учнівство, як це помітно з історії апостольської церкви, проголошує спільнотність (Дії 2:42-47; 4:32-37). У сучасному вимірі вона не повинна бути тотожною тій, яку описує Лука, тобто не потрібно продавати майно і приносити все до церкви. Спільнотність повинна проявлятися в містиці, у відчутті належності до чогось спільного, керуючись законами рівності, служачи одне одному дарами, які дані Богом. Матеріальна спільнотність виражається в межах євангельської традиції, що здійснюється через добровільні пожертвування й цільове використання згідно з загальним рішенням спільноти.

Спільнотності передуює відродженню міжособистісних стосунків. Новозавітне учнівство проголошує ідею міжособистісних стосунків як показника справжньої належності до учнівської спільноти. Іван у своїх текстах розглядає цю ідею в контексті нової заповіді – «любити одне одного». При чому любов повинна виражатися не словами, а вчинками. Особистісну перспективу учнівства можна побачити і в текстах синоптичних Євангелій і в текстах апостола Павла. Міжособистісні стосунки в еклезіологічній спільноті – це сучасна альтернатива постмодерну та його викликам самотності.²⁹ Це те, що може запропонувати церква в сучасному світі можливостей і водночас глобальної самотності. Корпоративні системи стосунків втрачають свою ефективність. Сучасному суспільству потрібна альтернатива віртуальності, необхідна справжня спільнотність, якою володіє громада учнів у еклесії як в містичному, так і в реальному вимірі.

Відновлення міжособистісних стосунків в еклезіологічній спільноті можливе лише через відновлення стосунків вчителя й учня. Будь-яка традиція відновлюється через спільноти, через спілкування, через культивування новозавітних чеснот. Відновлення етосу учнівства можливе тільки через культивування необхідності відновлення стосунків. Девер пише: «В основі християнства лежить бажання

²⁸ Хендерсон М. *Клас Джона Уэсли: как делать учеников* (М.: Триада, 2006), 65.

²⁹ Девер. *Воспитание учеников*, 14-15.

Бога мати народ, який би демонстрував світу Його природу. Це можливо завдяки послуху Слову і стосункам із Богом і одне з одним». ³⁰ На його думку, саме стосунки в контексті останньої волі Христа (Мт. 28:18-20) можуть відкрити навколишньому світу божественну природу Бога, роблячи учнів, щоб допомагати іншим йти за Христом. ³¹ Він пише: «Виховання учнів — це частина учнівства, це наставництво, коли, будучи особисто учнями Христа, ми допомагаємо іншим преображатися в образ Христів». ³² Християнське життя, на думку Девера, — це постійне учнівство, яке починається з того, що людина стає учнем. ³³

Відновлення міжособистісних стосунків вчителя й учня в контексті відновлення цілісного учнівства є необхідним на противагу ідеї особистої свободи та незалежності часів модерну, що, на думку Джеймса Сміта, не змінилося і в часи посталої церкви постмодерну. Сміт пише: «Ми не хочемо, щоб деномінації вказували, як керувати нашими церквами, і ми не хочемо, щоб церква вказувала нам, як жити». ³⁴ А далі він пише, що «свобода — це ідол сучасної церкви». ³⁵ Сучасне євангельське християнство обережно розглядає новозавітне учнівство в контексті стосунків вчителя й учня, що передбачає залежність і підзвітність вчителю. Не випадково, більшість досліджень із сучасного християнського учнівства вказує, що учнівство — це слідування за Христом. ³⁶ Справжнім воно є тоді, коли виражається в слідуванні за земним вчителем, без якого слідування за Христом є не повноцінним, не цілісним. Майкл Веллс розглядає й іншу альтернативу, коли учнівство секуляризується. ³⁷ Сучасний світ має тенденцію до імітації духовних практик, зокрема й імітації учнівства, а точніше окремих його практик. Д. Сміт, наводячи цитату Фуко, пише: «...Сучасне суспільство просто взяло релігійні дисципліни і ритуали і обійшло їх або замінило». ³⁸ Можна імітувати індивідуальне слідування за Христом, але індивідуальність — це не категорія учнівства, а тому не є категорією етосу еклесії.

Залежність і підзвітність учня вчителю потрібно осмислювати не категоріями влади, а дисципліни, завдяки якій можна набути та сформувати духовні чесноти, до яких можна зарахувати добрість, справедливість, поміркованість, мужність, віру, надію та любов. ³⁹ Цілісне учнівство як новозавітне явище є формуванням не тільки учня, а й вчителя, адже вони разом навчаються в Христа один через одного і дисципліну. Дисципліна, згідно з Фуко, спрямована на формування конкретної

³⁰ Там само, 15.

³¹ Там само, 16.

³² Там само, 16.

³³ Там само, 19.

³⁴ Сміт Д. *Церковь и постмодернизм. Как найти место в церкви Литару, Фуко и Деррида?* (Черкасы: Коллоквиум, 2012), 134.

³⁵ Сміт. *Церковь и постмодернизм*, 135.

³⁶ Девер. *Воспитание учеников*, 18.

³⁷ Уеллс М. *Небесное ученичество* (К.: Феникс, 2014), 11.

³⁸ Сміт. *Церковь и постмодернизм*, 137.

³⁹ Хауэрвас С. *Письма крестнику. О христианских добродетелях* (Черкасы: Коллоквиум, 2018).

мети, яка визначається основним нарративом.⁴⁰ Дисципліна і формування, на думку Д. Сміта, корисні і необхідні, адже вони спрямовані на прославлення Бога і насолодження вічним спілкуванням із Ним.⁴¹ Не можливо повноцінно спілкуватися з Богом, не спілкуючись із учителем. Найкращий доказ цього – спілкування в Трійці. Учніство, як і еклезія, має тринітарну основу.

Д. Сміт робить чудовий висновок пишучи:

Багато християн думає, що мета християнського учнівства – навчити правильно думати і правильно вірити. Але вихідна мета освячення й учнівства – зробити нас новою людиною: подібною до Христа, яка проявляла би плоди Духа (Гал. 5:22-23), любила Бога і ближнього, піклувалася про сиріт, вдів і чужинців (Єр. 22:3; Як. 1:27)... любити справедливість, чинити милостиню, смиренно ходити перед Богом (Мих. 6:8)... Основна мета учнівства – сформувати новий тип людини, яка б не лише думала, а діяла в певний спосіб.⁴²

Таких же поглядів дотримується і Т. Райт. Він пише: «Ми живемо, щоб стати людьми у справжньому значенні цього слова, людьми, які відображають Бога, за образом Якого ми були створені, і ми стаємо такими людьми завдяки поклонінню і місії – в найповнішому і найширшому її розумінні, – і роблячи це, ми «слідуємо за Ісусом» [175, с. 53]. Учніство є сприятливою умовою формування характеру й набування духовних чеснот, без яких ми не можемо стати справжніми людьми за задумом Бога. Учнівські стосунки вчителя й учня є альтернативою дисциплінам, які пропонує постмодерне суспільство. А формує та інтегрує всіх учнів спільне поклоніння, яке перетворює нашу природу на образ Христа.

Стосунки вчителя й учня в Христі є ядром учнівства, як і учнівство є еклезіологічною серцевиною церкви. Відновити міжособистісні стосунки можливо, лише відновивши цілісне учнівство, яке базується на стосунках вчителя й учня з Христом і один з одним, які так само інтегруються з іншими учасниками учнівства.

Міжособистісні стосунки та повернення до новозавітних основ спільнотності повинні відродити новозавітну ідею соціальної турботи. У сучасному євангельському суспільстві соціальна доктрина церкви жваво обговорюється, що впливає на різноманітне соціальне служіння, тобто практику милосердя і турботи, яка порівняно з 90-ми роками ХХ ст. переживає позитивні трансформації. Євангельській спільноті вдалося зрозуміти, що допомога західних одновірців тимчасова і завдання соціальної турботи за навколишнє суспільство лягає на місцеву еклезіологічну спільноту. Турботу необхідно спрямовувати передусім на одновірців, а потім вже розвивати зовнішню перспективу.

Відродження новозавітного учнівства в сучасних умовах повинне набувати іншої, ціліснішої, форми, ніж чинні і новоутворені практики учнівства. Цілісне

⁴⁰ Сміт. *Церковь и постмодернизм*, 139.

⁴¹ Там само, 138.

⁴² Там само, 144.

учнівство – це втілення новозавітного учнівства в євангельській еклезіологічній спільноті, яке враховує досвід чинних і новоутворених практик, бере до уваги сучасні умови і не виходить за еклезіологічні межі. Мета цілісного учнівства – всеохопна трансформація суспільства завдяки проголошенню Євангелії та поширенню Царства Божого. Перший крок до трансформації суспільства вимагає трансформації еклезіологічної спільноти, яка полягає у відновленні учнівських стосунків. Реформація XVI ст. довела, що якщо реформується церква, то реформується все суспільство.

Враховуючи богословське осмислення новозавітного учнівства, історію занепаду, спроб відновлення та досвід чинних і новоутворених практик, спираючись на методологію Елеседа Макінтайра, відновлення новозавітного учнівства повинно задовільнити такі умови. По-перше, учнівство повинно відображати головні концепції новозавітного учнівства, в іншому разі це буде копіювання сучасних практик, а не відновлення цілісного учнівства. Йдеться про те, що вчитель повинен мати позитивний досвід учнівства, тобто бути учнем вчителя в новозавітному значенні. Вчитель повинен привести учня до навернення. Особисте благовістя через побудову стосунків є частиною учнівства. Після навернення учня знайомлять із еклезіологічною спільнотою, готуючи до містерії хрещення. Вчитель, сучасною мовою – лідер, бере безпосередню участь у підготовці учня до хрещення, навчає сам або на деякий час передає відповідальному за навчання. Після містичного і сакрального вступу в еклезіологічну спільноту, стосунки вчителя й учня не закінчуються. Учень залишається учнем, навіть коли вже сам став вчителем через навернення нового учня. Вчитель опікується учнем, що вказує на те, що наставництво входить в учнівський процес. Вчитель відпускає учня для продовження учнівства, коли переконаний, що він здатний реалізувати свій духовний потенціал. Вчитель відпускає, але не залишає. Час від часу повинні відбуватися зустрічі для підтримання стосунків протягом всього життя. В ідеальній моделі вчитель є духовним наставником протягом усього життя.

По-друге, вчитель має декілька учнів. Цілісне учнівство повинне відбуватися в учнівській групі. Ісус і Павло мали учнівські групи. Це не означає відсутність особистісного підходу, а свідчить про наявність еклезії. Ідея учнівських груп найкраще розкрита в Іванових текстах. Особистісне зростання та реалізація покликання залежить від належності до учнівської групи. Практика домашніх груп є найліпшим середовищем для відновлення цілісного учнівства. Аналіз виявив, що в групі, якщо вона реалізується в новозавітному дискурсі, учнівство стає реальною силою, яка змінює еклезіологічну спільноту, котра так само впливає на суспільство.

По-третє, учні інтегруються й мають стосунки з іншими групами учнівства. Особливістю учнівської групи є те, що вона не повинна функціонувати поза спільнотою. Учнівські групи збираються разом для спільного поклоніння і спілкування, служачи одні одним. У новозавітній церкві існувала ідея збору і перебування всіх разом. Нині відсутні жодні перешкоди для спільного збору, принаймні в Україні,

однак послідовники християнства не усвідомлюють себе учнями. Сучасне християнство — це спільнота духовних сиріт, а церква — місце, де цих сиріт виховують служителі-вихователі. Тому учнівська ідея духовного батьківства є напрочуд актуальною, бо передбачає, що група учнів одного духовного батька перетворюється в групу-сім'ю. Сімейний акцент учнівства особливо помітний у служінні апостола Павла і в поглядах Івана.

По-четверте, вчитель повинен бути учнем і ставитися до учнів, як до братів, служачи їм, як і Христос служив учням. Вчительство в ідеї учнівства сприймається як стиль життя. Звичайно, не всі можуть бути вчителями, але учнями повинні бути всі. Вчительство — духовний дар, даний для того, щоб допомагати учням знайти своє покликання і підготуватися до його реалізації в житті. Ставлення до учнів мусить бути подібним до ставлення Христа, тобто вчитель повинен служити учням. Вчитель є духовним батьком для свого учня, а батьківство — це турбота, виховання, підтримка й підготовка до євангельського життя.

По-п'яте, цілісне учнівство повинне повернути ідею впливу на характер учнів замість менеджменту й адміністрування колективом. Сучасні досягнення в психології та управлінні допомагають створювати умови для особистісного зростання. Християни часто використовують світські методології, які, по правді, походять зі Святого Письма. Відродження новозавітного учнівства передбачає побудову міжособистісних стосунків, соціальної турботи та спільнотності, які створюють сприятливий клімат для особистісного зростання шляхом впливу на характер особистості. Формування в еклезіологічній спільноті через перебування в учнівській групі є альтернативою сучасним методикам менеджменту й адмініструванню. Спільнотні стосунки базуються на біблійних переконаннях, за якими все робиться з любов'ю. Спільнота, де реалізовується потенціал кожного, — це спільнота, де ніхто нічого не потребує. Така еклезіологія можлива за умови втілення концепції цілісного учнівства.

Питанню еклезіології сучасні богослови, особливо українські, нині приділяють значну увагу зосереджуючись на міжконфесійних відносинах. Проте найбільша проблема в пострадянському контексті — це втрата учнівства. Учнівство, як довів К. Говорун, було первинним поняттям церкви.⁴³ Еклезіологічна спільнота без учнівства втрачає свою ідентичність і перетворюється з організму на організацію. Водночас цілісне учнівство в короткостроковій перспективі можливе поза церквою під час пошуку «людини світу»,⁴⁴ але зрештою воно веде до утворення еклезіологічної спільноти або приєднання до посталої церкви. А в разі місії, де відсутня помісна видима церква, кінцевим результатом учнівства є її поява як реалізація слів «Де двоє чи троє в Ім'я Моє зібрані, там Я серед них» (Мт. 18:20). Учнівство, як і церква, — це стосунки вчителя із учнями, яких об'єднує Христос і вчення. На нашу думку, відновлення цілісного учнівства — це можливість повернути еклезіологічну спільноту до первинної природи еклезії.

⁴³ Говорун К. *Мета-еклезіологія: хроніки самоусвідомлення* (К.: Дух і літера, 2018), 28.

⁴⁴ Омельчук В. *52 теми для домашніх груп* (Луцьк: Християнське життя, 2013), 9.

Висновки

Процвітання учнівства в новозавітний період пов'язаний з утіленням ідеальної моделі у двох основних реальних моделях учнівства: модель Ісуса й учнів та модель Павла. Особливою рисою визначено те, що слідування за Христом розпочинається з божественного вибору Вчителем учня. Перебування учнів із Христом було підготовкою до втілення найбільшої місії в історії – проповіді Євангелії всім народам. Але головне завдання – не сама проповідь про Христа і Його спасенні дії, а учнівство в широкому розумінні, покликане змінити суспільство. Учнівство є слідуванням за Христом як особисто, так і в спільноті учнів. Учнівство це не лише духовний зв'язок із Христом, а й зв'язок із реальним учителем. Воно має доксологічний, тринітарний і еклезіологічний вимір. Осмислення втілення ідеальної моделі учнівства в діяльності Павла наштовхнуло на богословське припущення, що учнівство є вагомим акцентом його богослов'я, що помітно з огляду на особливості освіти та служіння, перетворення на учнів тих, хто відгукнувся, та написання учнівським спільнотам листів.

Занепад учнівства – це сукупність церковних подій та явищ, що поступово призвели до загрози зникнення того, що ідентифікує еклезіологічну спільноту, зникнення усвідомлення первинного сенсу церкви, закладеного Христом і апостолами. Учнівство не зникло, воно трансформувалося і з різних причин було роздроблене на окремі практики. Після занепаду учнівства в історії церкви були спроби його відновлення.

Єдина можливість відновлення новозавітного учнівства – інтеграція всіх сучасних практик у цілісне явище в контексті конкретної еклезіологічної спільноти, яка враховує набутий досвід, бере до уваги сучасні умови і не виходить за еклезіологічні межі. Для відновлення учнівства необхідна трансформація всередині церкви, відродження спільнотності як альтернативи індивідуалізму, притаманного євангельським віруючим. Спільнотності передують відродження міжособистісних стосунків, які можливі лише через відновлення стосунків вчителя й учня. В контексті відновлення цілісного учнівства це є необхідним на противагу ідеї особистої свободи та незалежності часів постмодерну. Стосунки вчителя й учня в Христі є серцевиною учнівства, учнівство ж є серцевиною церкви. Мета цілісного учнівства – трансформування євангельської спільноти.

БИБЛИОГРАФИЯ

- Говорун К. *Мета-еклезіологія: хроніки самоусвідомлення*. К.: Дух і літера, 2018.
- Даллас В. *Умеете ли вы слушать Бога. Искусство быть христианином*. М.: Триада, 2001.
- Девер М. *Воспитание учеников: как помочь другим следовать за Иисусом*. Чернигов: in Lumine Media, 2018.
- Коулман Р. *Обучение руководителей для воспитания и подготовки учеников*. М.: ИЕВГС, 1993.
- Макінтайр Е. *Після чесноти. Дослідження з теорії моралі*. Київ: Дух і літера, 2002.
- Омельчук В. *52 теми для домашніх груп*. Луцьк: Християнське життя, 2013.
- Подорожній Ю. А. «Діалог церкви і суспільства в сучасній українській теології»: дис. канд. філос. наук, НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2018.
- Пронин Е. *Ученик: предназначение, призвание, потенциал*. Львів: УБТС, 2018.
- Пузынин А. *Традиция евангельских христиан. Изучение самоидентификации и богословия от момента ее зарождения до наших дней*. М.: ББИ, 2010.
- Пузынин А. *Учитель Иисус. Сравнительное сравнение древних моделей ученичества*. Черкассы: Коллоквиум, 2008.
- Райт Н. *Бог есть. Что дальше? Как стать теми, кем мы призваны быть*. М.: Эксмо, 2011.
- Роджерс-младший К. *Новый лингвистический и экзегетический ключ к греческому тексту Нового Завета*. СПб.: Библия для всех, 2001.
- Сандерс М. *Сила наставничества. Изменя тех, кто изменит мир*. СПб.: Мирт, 2013.
- Славянский библейский комментарий. Редкол.: С. Санников (гл. редактор). Київ: Книгоноша, 2016.
- Смит Д. *Церковь и постмодернизм. Как найти место в церкви Литару, Фуко и Деррида?* Черкассы: Коллоквиум, 2012.
- Станкевич В. «Богослов'я учнівства в текстах Іоанна.» *Богомыслие*, 23 (2018): 59-69.
- Станкевич В. «Екзегетичний вимір і богословське осмислення учнівства в синоптичних Євангеліях.» *Богомыслие*, 24 (Червень 2019): 30-41.
- Станкевич В. «Новозавітна теологія учнівства та її актуалізація в сучасних євангельських практиках.»: дис. канд. філос. наук, НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2019.
- Станкевич В. «Особливості сучасного богословського осмислення моделі учнівства апостола Павла.» *Вісник Львівського університету. Філософсько-політичні студії*, 18 (2018): 217-23.

- Уеллс М. *Небесное ученичество*. К.: Феникс, 2014.
- Фірігос А. *Вступ до патристичної та візантійської філософії*. Львів: УКУ, 2017.
- Хауэрвас С. *Письма крестнику. О христианских добродетелях*. Черкассы: Коллоквиум, 2018.
- Хенгель Мартин и Анна Мария Швемер. *Иисус и иудаизм*. М.: ББИ, 2016.
- Хендерсон М. *Класс Джона Уэсли: как делать учеников*. М.: Триада, 2006.
- Черенков М. *Накануне. Предчувствие реформации*. К.: Книгоноша, 2013.

BIBLIOGRAPHY

- Hovorun K. *Meta-ekleziolohiia: khroniky samousvidomlennia*. K.: Dukh i litera, 2018.
- Dallas V. *Umeyete li vy slushat Boga. Iskusstvo byt khristianinom*. M.: Triada. 2001.
- Dever M. *Vospitaniye uchenikov: kak pomogat drugim sledovat za Iisusom*. Ch.: in Lumine Media. 2018.
- Koulman R. *Obucheniye rukovoditeley dlya vospitaniya i podgotovki uchenikov*. M.: IEBGC. 1993.
- Makintair E. *Pislia chesnoty. Doslidzhennia z teorii morali*. Kyiv: Dukh i litera, 2002.
- Omelchuk V. *52 temy dlya domashnikh grupp*. Lutsk: Khristiyanske zhittya. 2013.
- Podorozhnii Yu. A. «Dialoh tserkvy i suspilstva v suchasnyy ukrainskiiy teolohii.»: dys. kand. filos. nauk, NPU im. M.P. Drahomanova, 2018.
- Pronin E. *Uchenik: prednaznacheniyе. prizvaniye. potentsial*. Lviv: UBTS. 2018.
- Puzynin A. *Traditsiya evangelskikh khristian. Izucheniye samoidentifikatsii i bogosloviya ot momenta eye zarozhdeniya do nashikh dney*. M.: BBI. 2010.
- Puzynin A. *Uchitel Iisus. Sravnitelnoye sravneniye drevnikh modeley uchenichestva*. Cherkassy: Kollokvium. 2008.
- Rayt N. *Bog est. Chto dalshe? Kak stat temi. kem my prizvany byt*. M.: Eksmo. 2011.
- Rodzher-smladshiy K. *Novyy lingvisticheskiy i ekzegeticheskiy klyuch k grecheskomu tekstu Novogo Zaveta*. SPb.: Bibliya dlya vsekh. 2001.
- Sanders M. *Sila nastavnichestva. Izmenyaya tekhnika, kto izmenit mir*. SPb.: Mirt. 2013. Slavyanskiy bibleyskiy kommentariy. Redkol.: S. Sannikov (gl. redaktor). Kiiiv: Knigonosha. 2016.
- Smit D. *Tserkov i postmodernizm. Kak nayti mesto v tserkvi Litaru. Fuko i Derrida?* Cherkassy: Kollokvium. 2012.

- Stankevych V. «Bohoslovia uchnivstva v tekstakh Ioanna.» *Bohomyslye*, 23 (2018): 59-69.
- Stankevych V. «Ekzehetychnyi vymir i bohoslovske osmyslennia uchnivstva v synoptychnykh Yevanheliiah.» *Bohomyslye*, 24 (Cherven 2019): 30-41.
- Stankevych V. «Novozavitna teolohiia uchnivstva ta yii aktualizatsiia v suchasnykh yevanhelskykh praktykakh.»: dys. kand. filos. nauk, NPU im. M.P. Drahomanova, 2019.
- Stankevych V. «Osoblyvosti suchasnoho bohoslovskoho osmyslennia modeli uchnivstva apostola Pavla.» *Visnyk Lvivskoho universytetu. Filosofska-politychni studii*, 18 (2018): 217-23.
- Uells M. *Nebesnoye uchenichestvo*. K.: Feniks. 2014. Firigos A. *Vstup do patristichnoi ta vizantiyskoï filosofii*. Lviv: UKU. 2017.
- Khauervas C. *Pisma krestniku. O khristianskikh dobrodetelyakh*. Cherkassy: Kollokvium. 2018.
- Khengel Martin i Anna Mariya Shvemer. *Iisus i iudaizm*. M.: BBI. 2016.
- Khenderson M. *Klass Dzhona Uesli: kak delat uchenikov*. M.: Triada. 2006.
- Cherenkov M. *Nakanune. Predchuvstviye reformatsii*. K.: Knigonosha. 2013.